TEŞKİLÂT-I MAHSUSA NEDİR? NE DEĞİLDİR?

MEHMET BİLGİN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1979
KÜLTÜR SERİSİ: 1073

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-338-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Son Okuma: Hüseyin Özdemir

Düzelti: İnayet Bebek

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÇINAR MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han No:34 K:5
Bağcılar / İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 45103

İstanbul- 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Mehmet Bilgin, 1955 yılında Trabzon'un Sürmene ilçesinde doğan Mehmet Bilgin, ilk ve ortaöğrenimini burada tamamladı. 1974 yılında A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik bölümüne giren Bilgin, 1978 yılında fakülteden mezun olduktan sonra Sürmene'ye döndü ve baba tezgahında tıbbi bitkiler ve çiçek soğanları ihracatı ile uğraştı.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tarihi ile ilgilenmeye bu dönemde başladı. Okuduğu eserlerin yanı sıra bölgede yaptığı detaylı araştırma gezileri kitaplarına temel teşkil etti.

Bölge tarihi ile ilgili eserlerin çoğunun ön yargılı, yetersiz ve birbiri ile çelişen bilgilerle dolu olduğunu düşünmesi onu birinci el kaynaklara yöneltti. Bu nedenle 1988'den itibaren Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Topkapı Sarayı ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırmalar yaptı.

Samsun, Giresun ve Trabzon'da düzenlenen Tarih Sempozyumlarında bildiriler sunan yazarın çeşitli kitap ve dergilerde yazıları yayınlandı.

2010 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Din Sosyolojisi dalında Yüksek Lisansını, 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Doktora eğitimini tamamlayan Mehmet Bilgin halen İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde hocalık yapmaktadır.

1990 yılından bu yana İstanbul'da yaşayan M. Bilgin, evli ve bir çocuk babasıdır.

Yayınlanan Kitapları: *Sürmene Tarihi* (1990), *Rus İşgalinde Trabzon Direnişi* (2000), *Doğu Karadeniz'de Bir Derebeyi Ailesi Sarıalizadeler* [Sarallar] (1. bs. 2006), *Karadeniz'de Post Modern Pontosculuk*, İstanbul, 2007, *Doğu Karadeniz*, İstanbul, 2010, *Karadeniz Dünyası*, İstanbul, 2013, *Bir Cumhuriyet Milletvekili Sami Kumbasar*, İstanbul, 2014, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, İstanbul, 2017.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR **9**
GİRİŞ **11**

1. BÖLÜM:
TEŞKİLÂT-I MAHSUSA

1.1. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA NEDİR? NE DEĞİLDİR? 15
1.2. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'YI ANLAMAYA ÇALIŞMAK 28
Modernleşme yanlısı Aydınlarda İngilizci Çizgide Kırılma 39
1.3. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'YI ANLAMAK İÇİN İTTİHAT VE TERAKKİ'Yİ ANLAMAK GEREKİR 42
1.4. TÜRK DEVRİM TARİHİ İÇİNDE İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN YERİ 59

2. BÖLÜM:
TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'NIN RUHU

2.1. TÜRK MİLLETİNİN İLK MANİFESTOSU: "ÜÇ TARZ-I SİYASET" 79
2.2. ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE TEŞKİLÂT-I MAHSUSACININ RUH YAPISI 83

3. BÖLÜM:
TEŞKİLÂT-I MAHSUSA
VE TEŞKİLÂT-I MAHSUSACILAR

3.1. 1918'DE AZERBAYCAN-TÜRKİSTAN-AFGANİSTAN ÜÇGENİNDE TEŞKİLÂT-I MAHSUSA OPERASYONLARI 93
3.2. KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BİR KAHRAMAN VE BURSA'DA TAHRİP OLMUŞ BİR MEZAR: ALİ RIZA BEY 108
3.3. BİR TEŞKİLÂT-I MAHSUSA KLASİĞİ: VATAN İÇİN, VAZİFE ADINA DR. ABİDİN (ATAK) 115
3.3.1. Bitmez Tükenmez Vazifeler 117
3.3.2. Millî Mücadele'nin Fitilini Ateşleyenlerin Arasında 118

3.4. ERZURUM'UN YİĞİT EVLADI EBULHİNDİLİ KÖSEBEYZÂDE CAFER BEY VE KUVÂ-Yİ MİLLİYE'YE HİZMETLERİ 123
3.4.1. Cafer Bey'in Siyasetle Tanışması 123
3.4.2. Cafer Bey'in Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahatine Katılışı 127
3.4.3. Cafer Bey'in Balkan Savaşı'na Katılışı 129
3.4.4. Millî Mücadele'nin Başlangıcı ve Kongreler Dönemi 137
3.4.5. Gürcü ve Ermeni Kuvvetleriyle Çatışmalar 142
3.4.6. Halit Bey ve Cafer Bey Mustafa Kemal'in Emrine Giriyor 146
3.4.7. Cafer Bey'in Mustafa Kemal'in Emriyle İlk Görevi 147
3.4.8. Cafer Bey Komutasında 1. Erzurum Millî Müfrezesi Ankara Yolunda 151
3.4.9. Fevzi Çakmak'ın Huzurunda 157
3.4.10. Mustafa Kemal'in Emriyle Yeşil Ordu Fırka Merkezine Gidiş 159
3.5. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'NIN KAFKASYA MİSYONU, HAYATLAR VE KESİŞEN YOLLAR, BİR KORELASYON DENEMESİ 166
3.5.1.Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kuruluşu 166
3.5.2.Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu 167
3.5.3. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi ve Savaşın Başlangıcında Sahil Cephesi 173
3.5.4. Bir Korelasyon Denemesi 185

KAYNAKÇA 199
DİZİN 209

GİRİŞ

Teşkilât-ı Mahsusa konusunda yazılanlar, Türk okuyucusu tarafından daima ilgi ile okunmuştur. Bu konuda yayımlanan her kitap, içindeki bilgiler 'tavşanın suyunun suyu kabilinden olsa da' tarih okuyucusu tarafından merakla okunur ve her Yakın Çağ ve Cumhuriyet tarihçisinin kütüphanesinde yerini alır.

Teşkilât-ı Mahsusa hakkındaki bilgilerin çoğu artık efsaneleşmiştir. Tek bir amblemi, amblemli kâğıdı, mührü elde bulunmasa da sonradan yapılan ve teşkilâta yakıştırılan amblemleri kapak yapan ciddi araştırma eserlerinin sayısı küçümsenemeyecek kadar çoktur. Teşkilâttan bahseden küçük bir belge bile araştırmacılar için çok değerlidir. Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının listeleri yayınlanmıştır. Yakın dönem tarihimizde müstesna bir yeri olan her kahraman, birçok önemli şahsiyet, bu listelere özenle dahil edilir. Oysa listelenen kişilerin çoğu Teşkilât-ı Mahsusa'da değildir. Belgelere dayanarak hazırladığım birçok makale ve kitapta ilk defa bahsedilen isimler ise bu listelerde hiç yoktur. Biz bunların tamamını "Osmanlı'nın Son Nesli" olarak anıyoruz. Teşkilât-ı Mahsusa mensupları birer kahraman ama her kahramanın Teşkilât-ı Mahsusa mensubu olacağına dair bir kural da yok elbette.

Evet, kahramanı çok olan bir milletiz. Kahramanlar bedel ödediği için biz bu coğrafyada hür ve müreffeh yaşadık. Yirmi birinci yüzyılda yaşadığımız bozulma bu gerçeği değiştirmez. Tüm içi boş ama iri söylemler, sadece büyük bir soygunu örtmek içindir. Millet olarak genlerimizde hür ve müreffeh yaşamanın kodları kayıtlıdır. Biz bunun farkında ve şuurunda olmasak bile, bize dair hesabı olanların tamamı bunu bilir. Son 70 yıldır; bazen komünizmle mücadele tabelası, bazen tehlike altındaki vatanı kurtarma iddiası, bazen de cennette arsa pazarlama holdinglerinin vasıtasıyla bu irademizi, parçalara bölünmüş kitleler hâlinde kontrol altına alma operasyonlarının içinde yaşıyoruz. Bal tutanın parmağını yaladığı bilindiği

hâlde gönüllü mensubiyetler sürdürülebiliyorsa, kimse iradesinin kontrol altında olduğuna inanmaz. Genel kanaati olanlar bu kanaatlerini bir dizi tesadüfler sonucu elde etmiştir(!).

Teşkilât-ı Mahsusa gibi yapılarda, ilk bilinmesi gereken şey, en büyük kahramanların hiç bilinmeyenler olduğudur. Aradan 100 yıl geçmesine rağmen, bilinmeyenlerin bilinenlerden kat kat fazla olması Teşkilâtın başarı hanesine kaydedilmelidir. Bilinmesi istenenleri biliyoruz ve Teşkilâtın onlardan ibaret olduğunu zannediyoruz. Oysa bu birçok kahramana yapılmış olan saygısızlıktır. Teşkilâtın sahip olduğu ruha bugün her zamankinden daha çok ihtiyacımız var. Ayrıca bilinmesi gerekir ki karmaşık gibi gelen konular bu Teşkilât sayesinde basite indirgenmiştir. Araştırmacı, konusunun sınırları içindeki her anın önemli olduğunu bilmeli ve çalışmasında bir anı bile doğru değerlendirememiş ise bunun sorumluluğunu üstlenmelidir.

Konu Teşkilât-ı Mahsusa olduğu zaman okuduğumuz her metin ayrı bir önem kazanır. Çünkü şimdiye kadar Teşkilât-ı Mahsusa'yı açıklama çabasında olan birçok araştırmacı, gerçekte onu bir şeylere indirgeme çabası sergiler. Bu çoğu zaman kasıtlı olarak yapılır ve ülkemizde en çok yapılagelen de budur.

Okuyucunun ilgili olduğu bir konuda yazmak bilginin yanı sıra, dikkati de gerektirir. Çabamız 100 yıl sonra Teşkilât-ı Mahsusa gerçeğine ulaşmak olarak değerlendirilmelidir.

1. BÖLÜM
TEŞKİLÂT-I MAHSUSA

"Teşkilât-ı Mahsusa'yı bilmek ve anlamak için İttihat ve Terakki'yi bilmek ve anlamak gerekir."

1.1. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA NEDİR? NE DEĞİLDİR?

Teşkilât-ı Mahsusa, bu günkü dünyamızı şekillendiren, iki büyük savaşın ilki olan, Birinci Büyük Savaş'ın başlangıcında, 8-9 aya sığan çok kısa bir faaliyet dönemine rağmen, etkili olmuş; faaliyet gösterdiği coğrafyalardaki etkilerini, kapanışından bir asır sonra bile görebildiğimiz bir kurumdur. Bunun nedeni Teşkilâtın ve mensubu olan seçkin kişilerin, ruh yapısı, zihinsel donanımı ve faaliyet gösterdiği çok kısa bir dönemin öncesi ve sonrasında sergiledikleri çelik iradedir.

Günümüzde teşkilâtın oluşumu ve kadroları çok az bilinmektedir. Bunun iki temel nedeni vardır. Birincisi günümüzdeki algılara temel teşkil eden, yaygın ama maksatlı bilgilerin beslediği karmaşa; ikincisiyse, teşkilatın karakteristiği nedeniyle mensuplarının sessizliği.[1] Son yetmiş yıldır ülkeyi yöneten iradenin, çok amaçlı çarpıt-

[1] Teşkilât-ı Mahsusa ismi, 'Özel Teşkilât' anlamındadır. Bu isim, daha önce birden fazla olayda, operasyonel olarak kullanılan gruplara da verilmiştir. İttihat ve Terakki yapılanmasının, illegal yapılanma dönemindeki fedai yapılanmasıyla ilintisi olan ve bu ismi taşıyan birden fazla organizasyon mevcuttu. Bu organizasyonlar, operasyon amacı için gereken yeteneklere sahip kadroyla dar bir alanda, sınırlı amaçlarla, operasyon bazında kurulmuş ve gayri nizami veya asimetrik savaş temelli yapılanmalardır. İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisinde bizzat görev başında olmasa da; hedefi belirleyen, ne yaptığını ve hangi durumda ne yapılacağını belirleyen insanlar vardı. İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisinin kontrolündeki bu örgütlerin en bilineni, Teşkilât-ı Mahsusa ismi taşıyan, Balkan Savaşlarının son döneminde Batı Trakya'da sınırlı bir alanda ve siyasi hedefleri olan yapılanmadır. Bu teşkilâtın mensupları, Birinci Dünya Savaşı başlangıcında kurulan Teşkilât-ı Mahsusa'da da görev almıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı'ndaki Teşkilât-ı Mahsusa'yla birebir aynı değildir. Konumuz olan ve Birinci Dünya Savaşı'nda faaliyet gösteren Teşkilât-ı Mahsusa'da karar mekanizması olarak bir Merkez-i Umumi vardır. Kadro, alan, amaç, tepe yapılanması ve sahadaki isimler, örgüt, hedefler ve faaliyet alanları farklıdır. Bu yapıların hepsinin tasarlayıcı ve görevlendiricileri, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisinde bulunmuşlardır. Bunları 'beyin' olarak adlandırarak, metnimizde bahsedeceğiz. Bunlar İttihat ve Terakki üst yapı-

malarla[2] oluşturduğu algılar ve ülkenin şartlarından dolayı oluşacak her türlü eğilimi kontrol altında tutmak çabasıdır.

lanmasında oldukları için, bu ismi taşıyan örgütlenmeleri, İttihat ve Terakki'nin diğer yasal yan örgütlenmeleriyle aynı farz edemeyiz. Hiçbir ilinti kurulamazsa bile, belli bir amaçla kurulmuş gizli devlet örgütü niteliği taşırlar. Garbi Trakya Hükümet-i Muvakatası ve devamında Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi'nin kuruluşunda bulunmuş olan Karslı Cihangiroğlu İbrahim Bey, 1. Dünya Savaşı sonunda Elviye-i Selâse (Üç Sancak) ve mücavir alanında kurulmuş olan Cenûbî Garbî Kafkas Hükümet-i Muvakkata-i Milliyesi'nin kuruluşuna başkanlık etmesi, bir ince çizgiyi düşünerek fark etmemizi sağlar. Teşkilât-ı Mahsusa'nın 8 kişilik bir grubunun Yarbay Halit Bey'in (Deli Halit Paşa) koordinasyonu ve başkanlığında toplanıp temel iradeyi oluşturması ve ardından yerel merkezlerin gönderdiği delegelerinin de katılmasıyla 2 kez daha toplanan Ardahan Kongrelerinde (Bkz. Mehmet Bilgin, "Yüz Yıl Sonra Ardahan Kongrelerine Bakmak", Makbule Sarıkaya (Ed.), *100. Yılında Ardahan Kongreleri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (20-22 Şubat 2019)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2019, s. 63-113, bkz, s.100-105) daha geniş katılımlı kararlar alarak 'Kars Milli İslam Şurası Reisliğine' Cihangiroğlu İbrahim Bey'in (Enver Paşa'nın emriyle) seçilmesiyle (bkz., Ebulhindili Cafer Bey ve Kuvâ-yi Milliye'ye Hizmetleri, *Beyazşehir Palandöken*, S. 27, Erzurum, 2018, s. 18-35. Bkz, s. 24-25) ilişki kurulabilir ve konumuz hakkında hem bilimsel hem de bütüncül bir değerlendirme yapılabilir. Süreçte Cihangiroğlu İbrahim Bey'in ön alması ve nihayetinde Cenubi Garbi Kafkas Cumhuriyeti'nin kurulması geçmişte bu iş için her bakımdan birçok tecrübe biriktirmiş ve hazırlanılmış olmasındandır. Geniş bir tasarım ve büyük bir koordinasyon gerektiren bu tür çalışmaların çok önceden, İttihat ve Terakki'nin illegal döneminde başladığını söyleyebiliriz. Bu, birtakım çevrelerin ezberini bozan ve tepkisini çeken *"İttihatçıların Turan'ı Elviye-i Selâse (Üç Sancak) idi"* tespitimizin (bkz. Mehmet Bilgin, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 117) arkasında yatan tarihi gerçeğin sadece bir kısmıdır. Dünyaya yeni bir şekil vermek üzere tasarlanmış 1. Dünya Savaşı başlangıcında faaliyete başlayan ve önceki dar kapsamlı bazı yapıları da kısmen veya tamamen içine alan ama savaşın amaç ve kapsamına göre tasarlanmış amaçlar ve geniş alanlarda faaliyet gösteren bir yapı olarak Teşkilât-ı Mahsusa'nın, bazı bakımlardan önceki tecrübelere ve elemanlara dayanmış olması doğaldır ama bunların çok daha ilerisinde, gerekli kabiliyet ve kapasitelere, kısaca çeşitli unsurlara sahip olması da gereklidir. Bu nedenle diğerlerinden farklı olarak değerlendirilmesi gerekir. Konu hakkında bilgisi olanlar bu durumların dünyadaki benzerleri için de söz konusu olduğunu bilirler. Hatta bugün etkili olan örgütlere baktığımızda, taşıdıkları isimler öncellerinden farklı olmasına rağmen öncellerinin bazı unsurlarını da içinde barındırmakta olduklarını görürüz.

[2] Çarpıtma yapanlar listesinde ilk sıraya oturttuğumuz ve bu konuda 'Kuşçubaşı Eşref'in kuşu' konumundaki Cemal Kutay'ın eline bu konuda hiç kimse su dökemez.

Teşkilât-ı Mahsusa konusunda mevcut yayınları incelediğimizde, Teşkilâtın hâlâ daha az bilinirliğini koruduğunu, mevcut ve doğru bilgilerin çoğununsa maksatlı olarak yanlış yönlendirme amaçlı olduğu ve Teşkilâta ait olmayan birçok şeyin aitmiş gibi değerlendirildiğini görürüz. Tüm doğru bilgilerin, bu hedef doğrultusunda maksatlı yorumlarla kurban edilmiş olması, konuyu bilimin gereği olan objektif değerlendirme imkânından mahrum bırakmaktadır.

Yapılan değerlendirmelerin gerçekçi olmadığını ve maksatlı üretildiğini bilerek, bunların zihninize bıraktığı etkiden kurtulup, tüm verileri bilimsel kriterlere uygun bir yaklaşımla ele almanın çok zor bir iş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunu söylemek için **allâme-i küll-i ukalâ**[3] olmaya gerek olmadığı, akıl, vicdan ve dürüstlüğün yeterli olduğu kanaatindeyiz. Bu gerçeğe ilave etmemiz gereken son şey, 108 yıl sonra bile konu etrafında yoğun ve sıcak bir ilginin mevcut bulunmasıdır.

---

[3] Teşkilât-ı Mahsusa'ya ait ATASE arşivinde mevcut belgelerinin bir kısmını (şimdilik 3 cildi basılmış bir eser hâlinde) yayımlanırken, bu ciltlerin birçok yerinde tarih bilimi ve gerçek açısından birçok yanlışlık sergilendiği gibi, belgelerde yer alan ve okuyucu tarafından olumlu algılanabileceği düşünülen tüm ifadeler, maksatlı yorumlarla suça dönüştürülmüştür. Eserin müellifi, görev yaptığı makam ve kurumda görevi gereği araştırmacılara sunması gereken Teşkilât-ı Mahsusa'yla ilgili tüm belgelere rezerv koyup, araştırmacılardan uzak tutmuş, emekli olduktan sonra da bu belgeleri kendi adı ile daha önce belirlenmiş ama eserinde sergilenmiş yazarın ve belli çevrelerin amacına uygun şekilde yorumlayıp, yetmezmiş gibi çıktığı televizyon programlarında, https://www.youtube.com/watch?v=-u1PViF-KkIE&t=8520s https://www.youtube.com/watch?v=Bc6b9limHkg&t=9s sunucuların alaycı bir tavırla *"Başarı var mı? Başarı? "* sorusunu aynı alaycı bir gülümseme ile " yoktur" diye cevaplamaktadır. *"Teşkilât-ı Mahsusa'nın başarısı, hiçbir başarısı yoktur,"* sözleri programın akışı içinde art arda yinelemektedir. Bu kadar gayret *"Teşkilât-ı Mahsusa hiçbir başarısı olmayan, yok hükmünde, bir örgüt olduğu,"* şeklinde bir algı oluşturmak olan bu kişi imzasını atamayıp A. Hamit Kılıçkaya müstear adıyla yayımladığı bir yazısında, kitap olarak yayınlanan doktora tezimde tespit edip ortaya konan hususların yok sayılarak alaycı tavrıyla bizi de *"Allâme-i küll-i ukalâ"* olarak nitelemektedir. Bu ismin A. Hamit Kılıçkaya adıyla Academia'da oluşturduğu site ve yazısı için bkz. https://www.academia.edu/31512365/all%C3%A2me_i_k%C3%BCll_i_ukal%C3%A2n%C4%B1n_misyon_%C5%9Fefli%C4%9Fi Programda Teşkilât-ı Mahsusa hakkında tekrarlanan görüşlerin kaynağı ve bir başka ifade şekli için bkz. Philip Hendrick Stoddard, *Teşkilât-ı Mahsusa Osmanlı Devleti ve Araplar 1911-1918 Teşkilât-ı Mahsusa Üzerine Bir Ön Çalışma*, Çev. Tansel Demirel, 3. Bs., Arma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 7-13.

1.2. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'YI ANLAMAYA ÇALIŞMAK

Teşkilât-ı Mahsusa'nın, belgelerden ibaret, herhangi bir eğilimin iddiasını ispat etmek amacı taşımayan ve sadece bir gerçeği arama çabası olan ***"Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları"*** adlı kitaptaki[27] hikâyesini okuyanların en çok merak ettikleri konu; o şartlarda, bu işlere girişenlerin nasıl bir ideal, ruh ve inanç yapısına sahip olduklarıdır. Bir şekilde bize ulaşabilenler, en çok bu sorunun cevabını merak ettiklerini beyan ettiler. Çoğu, bu ruha bugün de ihtiyaç olduğunu belirterek *"Hocam, bunu da araştır ve yaz!"* diye ısrar ettiler. İnsanları etkileyen olaylarla dolu bir geçmişte, o günün şartlarında görev yapan kahramanlardan hiç kimsenin hakkının yenmemesi, hiç kimseye hak etmediği bir payenin verilmemesi gerektiği düşüncesinde olanlar çoğunlukta. Öte yandan hamasetin insanların istismarından başka bir şey olmadığını ve istismarcıdan başka kimsenin işine yaramadığını bizzat yaşayarak gördüm ve öğrendim. Algı operasyonlarıyla insanların zihinsel olarak yolunu şaşırdığı, âdeta 'şaşkın ördeğe' dönüştürüldüğü günümüzde, şüphesiz ihtiyaç duydukları gerçekleri öğrenme konusunda ısrar edenlerin de var olduğu muhakkaktır.

Diğer yandan, o gün dünyanın üçte ikisini hâkimiyeti altında bulunduran güçlerin koyduğu kurallarla, onlara karşı dişe diş mücadele eden, zaman zaman onlara kök söktüren, burunlarını sürten ve *"Osmanlı'nın son nesli"* olarak bildiğimiz kadroyu ve bu kadronun sahip olduğu ruh ve inanç yapısını merak edenlere, bu yazı yetersiz gelebilir. Çoğunluğun arzuladığını, onlara sadece ve sadece o günleri teneffüs etmiş şair ve diğer edebiyatçıların verebileceğini hatırlat-

[27] Mehmet Bilgin, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

1.3. TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'YI ANLAMAK İÇİN İTTİHAT VE TERAKKİ'Yİ ANLAMAK GEREKİR

İngiliz aydınlanma düşünceleri ve İngiliz modernleşmesi bir ilkti. Bu çok yönlü değişim ve dönüşümler, İngiltere'nin yolunu, 'üzerinde güneş batmayan imparatorluğa' doğru yöneltirken, İngiltere'yi izleyerek kendi modernleşmesini gerçekleştirmek arzusu Fransa'da uyanmıştı. Bunun tetiklediği Fransız aydınlanma düşüncesinin yol verdiği Fransız Devrimi İngiliz Devrimi'nin tamamlanmasından yaklaşık bir asır sonra yeni bir çağa damgasını vurmuştu. Fransız Devrimi'yle modernleşmenin temel değerleri ve ürünlerini, tüm kıta Avrupa'sına ve Avrasya'ya yaymıştı. İngiliz ve Fransız aydınlanması ardından Alman aydınlanması ve Alman birliğini tesisi ederek kendini ispatlayan Alman modernleşmesi izlemişti. Japonya, Rusya ve Osmanlı Devleti aynı dönemlerde modernleşen devletlerin yükselişinden etkilenmiş, kendi modernleşmeleri için teşebbüse geçmişlerdi. Rusya ve Japonya kendi modernleşmelerini başarıyla tamamlarken Osmanlı'da her türlü bedelin ödenmesine rağmen bu süreç bir türlü tamamlanamamıştı.

Modernleşme özellikle Fransız Devrimi sonrasından günümüze kadar tüm dünyayı etkilemiş[53] ve şekillendirmiştir.[54] Osmanlı'nın

---

[53] Bir dönemi anlayabilmek için önceki dönemle kıyaslamak gerekir. Önceki dönemde soylular, köleler ve diğer toplumsal statüler aileden geçmekte idi. Soylu bir anneden doğan soylu, köle bir anneden doğansa köle idi. Soylu bir kadın köle bir erkeğin yanında soyunup giyinebilirdi. Çünkü köle statüsü itibarıyla tam insan sayılmazdı. Fransız devriminin 'Eşitlik, Adalet ve Özgürlük' sloganı bu yapıyı bozup, herkesi eşit hak ve yükümlülükleri olan özgür bireyler olmasını temin etmiştir.

[54] Modernleşmeci ikinci ülke olan ve bunu bağımsızlık bildirgesiyle tarihe kaydettiren, günümüzde bu konuda da dünyaya liderlik iddiasını dayatan ABD'nin adı; İngiliz sömürgesi olarak, İngiliz Devrimlerinin gerçekleştiği dönemde anavatanın parçası kabul edilmesine de sığınarak konuyu uzatmamak adına özet açıklamada söz konusu edilmemiştir.

1.4. TÜRK DEVRİM TARİHİ İÇİNDE İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN YERİ*

Osmanlı İmparatorluğu'nda artık mevcut durumun muhafaza edilemeyeceği, var olabilmek için, geleneğin dışında yeni bir yol aranmasının gerekliliği anlaşılınca, III. Selim, *Nizam-ı Cedit* (Yeni Usul) denilen uygulamalarla bu gidişi durdurmaya karar vermişti. Bizzat Padişah'ın nezaretiyle yürürlüğe konan uygulamalar, geleneğin üzerine abanmış güçler tarafından engellendi ve imha edildi.

Osmanlı Devleti'nde mevcut üretim ilişkileri üzerindeki ezici hâkimiyetleriyle, gelenekçiler, kendi düzenleri bozulacak endişesiyle üretim ilişkilerinin değişmesine ya da gelişmesine ket vuracak bir şekilde konuşlanmıştı. Devletin geleceği konusunda geleneksel sistemi savunanlar, ihtiyaçlara göre şekillenmekte ve şekillenecek olan yeni sistemlerin ortaya çıkışını, III. Selim'i ve 'Nizam-ı Cedit'i kolaylıkla hallettiler.[79] Savaş meydanlarında Osmanlı'ya diz çöktü-

* Rasim Kızıltuğ müstear adıyla *Teori* dergisinde yayınlanmış olan bu makale yeniden düzenlenerek buraya konulmuştur. Bkz. Rasim Kızıltuğ, Türk Devrimi Tarihi İçinde Teşkilât-ı Mahsusa'nın Yeri, Teori, S. 298, 2014, s. 66-78

79 III. Selim için kurulan komplo özetle şöyledir: III. Selim'in Fransız Elçisi Sebastiyani ile yakın mesaisi, İngilizler tarafından kuşkuyla izleniyordu. Dolayısıyla III. Selim'in tahttan indirilip yenine IV. Mustafa'nın çıkartılmasında İngiliz parmağı olmaması düşünülemez. III. Selim için genel algı, yenilikler için biraz acele ettiğidir. Alıştıra, alıştıra yapsaydı böyle olmayacaktı söylemiyle özetlenebilir. İsyanı organize edenler Ordu İstanbul'da olmadığı için, çoğunlukla Doğu Karadeniz bölgesinden gelmiş Boğaz yamaklarını isyana dâhil etmek için çalışıyorlardı. Boğazı korumakla görevli yamaklar arasında, Nizam-ı Cedit'e dâhil edilerek üniforma giydirileceklerine dair söylentiler ve dedikodular nedeniyle huzursuzluk çıkmıştı. III. Selim bundan vaz geçtiğini açıklamış ve konuyla ilgili gerekli tedbirler kapsamında yamaklar yatıştırılmıştı. Aksine bir hareket beklenmiyordu. III. Selim'i tahtan indirmek için karar verildiği zaman, İstanbul'dan Boğaz yamaklarına giymeleri için bir miktar üniforma gönderildi. Yamaklar daha önce verilen sözlerin aksine üniformaları görünce huzursuzluk tekrar başladı ve yayıldı. Yamakları kışkırtanlar, üniforma diye gönderilen kalın palto-ceketlerin arkaya sarkan kapüşo-

2. BÖLÜM

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'NIN RUHU

"Teşkilât-ı Mahsusa'yı anlamak için örgütün ve mensuplarının ruh yapısını bilmek gerekir"

2.1. TÜRK MİLLETİNİN İLK MANİFESTOSU: "ÜÇ TARZ-I SİYASET"

1902 yılında Yusuf Akçura'nın "3 Tarz-ı Siyaset" adlı makalesiyle manifestosu yayımlanan Türk Devleti ve Türk milleti için 1902-1923 arasında mücadele veren kadro yani Osmanlı'nın son neslinin hedefi, Misak-ı Millî'de sınırları çizilen vatan topraklarıdır. Yeni vazifeleri, coğrafi bir toprak parçasını, üzerinde çocuklarını, torunlarını yetiştirebilecekleri bir vatan yapmak. **"Her şey vatan için"**, **"Mevzubahis olan vatansa gerisi teferruattır,"** şiarları edebiyatçılar tarafından yazılmamış; Osmanlı'nın son nesli tarafından yaşanmıştır.

Osmanlı'nın son nesli için büyük suçlamalardan biri maceracılık ve Turan hayalleridir. Zihinlerimizde kirletilmiş bu kavramlar nedeniyle birçok kişi fazla düşünmeden karar verir ve onları mahkûm eder. İşte algı budur. Amacımız İttihatçı savunması yapmak değil. Ayrıca amacımızın Teşkilât-ı Mahsusa ve faaliyetlerinin arkasında yatan, ruh ve inanç yapısını açıklamak olduğunu da unutmadık. En maceracılarından hem de algılarla Turancı zannedilenleri anlatarak kimin, neyi, niçin suçladığına ya da kimin ne için mücadele verdiğine bir ışık tutalım istedik.

İttihat ve Terakki'den önce de Osmanlı subayları, Orta Asya coğrafyasına gönderilmişti ama Teşkilât-ı Mahsusa o bölgeye biraz daha kapsamlı şekilde el atmıştı. Amacı mı? 11 Eylül'den sonra taarruza geçen ABD'nin Afganistan'a yerleşmesi hangi stratejinin ürünüyse hemen hemen aynı. Hindistan, Çin ve Rusya gibi güçlere aynı mesafede olan bir noktayı elde tutup oyun kurmak, diyelim. Millî Mücadele esnasında, en çok subaya ihtiyacı olduğu dönemde Mustafa Kemal'in Afganistan Devleti'nin kuruluşuna yardımcı olmak için bir grup subayı bu coğrafyaya göndermesi gibi.

Teşkilât-ı Mahsusa tarafından Orta Asya'ya gönderilen beş kişiden biri Çerkez, biri Gürcü. Bunların Turan ateşiyle(!) tutuştuğunu iddia

3. BÖLÜM

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA VE TEŞKİLÂT-I MAHSUSACILAR

"Teşkilât-ı Mahsusa'yı anlamak için bir başka yol, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Operasyonlarını bilmek ve Teşkilât-ı Mahsusacıları tanımaktır."

3.1. 1918'DE AZERBAYCAN-TÜRKİSTAN-AFGANİSTAN ÜÇGENİNDE TEŞKİLÂT-I MAHSUSA OPERASYONLARI

11 Eylül 2001'de ABD'ye karşı düzenlenen terör saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan'a müdahale kararı, birçoğumuzda Dünya haritası üzerinde Afganistan'ın bulunduğu yere bakma isteği uyandırmıştı. Başlangıçta "Saldırıyla Afganistan'ın ne ilgisi olabilir?" sorusuna cevap arayıp durduk. Gerçi o tarihlerde Afganistan'da Taliban rejimi hüküm sürüyordu ama Taliban, ABD'nin istihbarat ve operasyon kuruluşlarının en bilineni olan CIA'nın eseri bir organizasyondu.

İyi organize olamamış bir devlet, emir altına alınmaktan hoşnut olmayan, değişik etnik topluluklardan meydana gelen, Orta Çağ ilişkilerinin hâkim olduğu bir toplum. Petrol gibi stratejik ürünleri olmayan, tarımsal üretim ve ekonomik kaynaklar bakımdan yetersiz bir ekonomi. Yükselti ve vadilerden oluşan dağlık coğrafyasıyla pek de cazip olmayan bir yer. Yıllar geçtikçe birçok şey yerine oturmaya başladı. Bir yanı Çin, bir yanı Hindistan, bir yanı İran ve diğer yanı Orta Asya; dolayısıyla da Çin'den Rusya'ya uzanan bir kavşak, bir kontrol noktası.

Yine de o günlerde Türkiye'deki iktidar, müttefikimiz olan ABD'ye yardım için çırpınmakta idi. Hatta o zaman Başbakanımız olan Bülent Ecevit'in ağzından, Afganistan'la çok özel bağlarımız olduğu ve bu çok özel ilişkilerin bize sağladıklarını ABD'yle seve seve paylaşabileceğimizi bile duyurduk. Teröre karşı mücadelede büyük deneyim kazanmış subay ve astsubaylarımızı hemen Afganistan'a gönderdik.[1] Basınımızda Atatürk'ün Afganistan'a verdiği önem konusunda yazılar yer almıştı. Bunların arasında 1920 yılında Türk milleti var olmak için savaşırken Atatürk'ün Afganistan'a 12 subayımızı gönderdiği bilgisi de vardı.

---

[1] Bilal N. Şimşir, "Atatürk ve Afganistan", *XIV. Türk Tarih Kongresi* 09-13 Eylül 2002 III. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005, s. 143-162, bkz. s. 143.

Bölge, Büyük İskender'den bu yana birçok büyük kumandan ve devlet adamının ilgisini çekmişti. Geçmişte Gazneliler, Babürlüler gibi Türk imparatorluklarının yükseldiği bir coğrafya idi. Bölgeye hâkim olan Türk ve Moğol imparatorlukları burayı elde ettikten sonra hemen Hindistan'a inivermişlerdi. Bu imparatorluklar çökse bile Hindistan'ın kuzeyi ve kuzeybatısında Türk devletlerinin hâkimiyeti değişik şekillerde devam etmişti. İran'da hüküm süren Avşar Hanedanı'ndan Nadir Şah'ın da Afganistan'a hâkim olduktan sonra Hindistan'a inmesi,[2] Afganistan'daki bugünkü siyasi yapılanmanın da temellerini oluşturmuştu.

Bu konuda tespitlerimize devam edersek 19 ve 20. yüzyıllarda Afgan siyasi yapılanmasının şekillenmesini etkileyen başka nedenlerin de olduğunu görürüz. Bunların en belli başlısı Hindistan'ı bir sömürge hâline getiren İngiltere'nin, burasını elinde tutma ve bu zenginlik kaynağına karşı muhtemel tehditleri savuşturma çerçevesinde şekillenmiş olan politikalarıdır.

19. yüzyılın başında İngiltere'de Hindistan'ı elde tutma endişesini uyandıran güç Napolyon Fransa'sı idi. Napolyon'un Osmanlı toprağı olan Mısır'a yönelik seferinin hedefleri arasında Hindistan'dan Avrupa'ya ulaşan yolların kontrolü vardı. Napolyon Doğu Akdeniz, Basra Körfezi ve Kızıldeniz'de Fransız kontrolünü sağlarken, İran Körfezi'nin çıkış bölgesinde ve Hint Okyanusu'ndaki İran sahillerinde ticari yolları kontrol için bazı girişimlerde bulunmuştu. Hatta Napolyon; İran'la bazı temaslar sağlamış, Fransız-İran ilişkilerini geliştirerek Rusya'ya karşı Osmanlı-İran ve Fransız ittifakı tesis etmeyi amaçlamıştı.

General Gardane[3] komutasında bir Fransız askerî misyonu İran'a gönderilmişti. Bu ilişkilerin bir başka hedefi, Hindistan'ı İngilizlerin elinden almak idi. Hindistan'ı işgal edecek Fransız ordusunun müttefik İran topraklarından yararlanabilmesi için İran'a toprak bütünlüğünü de garanti etmişti. Genelde bağımsız hareket eden Afgan kabileleriyle ilişkiye geçebilmek için İran topraklarına ihtiyaç vardı.

---

[2] Avşar Türk'ü olan Nadir Şah'ın temsil ettiği Şiî yayılmacılığına karşı Afgan kabilelerinin mutaassıp Sünnî karakteri, İran'a karşı birleşmelerine ve Afgan Devleti'nin çekirdeğini oluşturan yapılanmalara yol açtı.

[3] Jean Calmard, Jean (2012), "Gardane Mission", *Encyclopaedia Iranica* , C. X, s. 292-297.

Bir de Asya'da yükselmekte olan Rusya vardı. Rusya bir yandan Balkanlar üzerinden ya da Boğazlardan Akdeniz'e inmeye çalışıyordu. Öbür yandan da Orta Asya'ya girerek Afganistan üzerinden Hindistan'a geçebilecek bir konum elde etmişti. Ayrıca dönem dönem tesis edilen Fransız ve Rus ittifakları da ayrı bir tehdit unsuru oluyordu

İngilizler, bir yandan Hindistan ve Akdeniz ticaretini kontrol altına almak isteyen Fransızlarla, diğer yandan da Ruslarla diplomatik ve askerî yollardan mücadele etmek durumundaydı. Rusya'yı Doğu Avrupa ve Balkanlarda dizginlemek ve Boğazları ele geçirip Akdeniz'e inmesini engellemek için Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı bir tampon olarak kullanma politikasını geliştirmişti. Rusların kuzeyden Hindistan'a iniş ihtimali de Afganistan'ı Ruslara karşı bir tampon durumuna getirmeyi İngiltere'nin gündemine soktu. Buna ilave olarak İran üzerinden kurulacak Afgan-Fransız iş birliğinin önünü kesmesi lazımdı. Bu çerçevede İngiliz-İran ilişkileri geliştirilmiş; İngiliz misyonları, Afgan kabileleriyle iş birliğini geliştirebilmek için Afganistan'ın yolunu tutmuştu. Rusların batıdaki Fransız kâbusu, Tilsit Barış Antlaşması (1807), daha sonra Napolyon'un Moskova önlerinde yenilmesi (1812), hatta Paris'in işgaliyle (1814) sona erse bile Rusya için Afganistan orada duruyordu.

Osmanlıların hacca gidenler veya ticari kervanlar vasıtasıyla Orta Asya'yla geleneksel çizgide bir ilişkisi vardı. Fakat bu bizim konumuz dışında olduğu için bununla ilgilenmeyeceğiz. Daha ziyade 19.yy son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşananlara bakacağız. Çizilen bu çerçeveye uygun olan giriş faslına da Osmanlıların Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) subaylardan oluşan askerî bir misyonu Türkistan'a göndermesiyle başlayabiliriz.

1874 yılında İstihkâm Subayı Miralay Ali Kâzım Bey, Piyade Subay İsmail Hakkı Bey ve 4 emekli subay; Enderun'dan Murad Efendi başkanlığında bir heyet olarak Kaşgar Emîri Yakup Han'a gönderilir.[4] Heyet burada 3.000 kişilik modern usullerde bir askerî birlik ve topçu taburu kurarak eğitim verir ve modern bir ordu kurmak için çalışır.[5]

---

[4] Mehmet Saray, *Doğu Türkistan Tarihi I. Başlangıcından 1878'e Kadar* İstanbul, 1997, s. 165-172.

[5] Timur Kocaoğlu, "Türkistan'da Osmanlı Türk Subaylarının Faaliyetleri (1914-1923)", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* S. IV, İzmir, 2000, s. 21-22.

İngiltere, Orta Asya'yı işgal eden Rus Çarlığının Hindistan'a inmesini önlemek için Afganistan'ı bir tampon olarak kullanmak siyaseti geliştirmişti. Bunun için Afganistan'a daha çok genç subaylardan oluşan İngiliz misyonları gönderilmeye başlanmıştı. Uygulamada, İstanbul'da bulunan halifenin manevi otoritesinden yararlanmak da düşünülmüştü. İstanbul'da bunun altyapısını oluşturacak ideolojik zemini hazırlamak üzere faaliyetleri vardı. Mısır, Hindistan ve Uzak Doğu'da Doğulu ve Müslüman toplumları kontrol etmekte elde ettiği tecrübelerin ürünü tarikat yapılanmaları ve oryantalistleri vasıtasıyla geliştirdiği İslamcılık temelinde bir siyasi akımın tohumları, Cemâleddin Afgânî ve müridleri eliyle Osmanlı toprağına serpilmişti.

Nitekim 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında halife, İstanbul'dan Afganistan'a bir misyon göndermiş; bölgedeki Müslüman liderlere, İngilizlerle kurulacak olan sıcak ilişkiler için yardımcı olunabileceği telkinlerinde bulunmuştu.[6]

I. Dünya Savaşı öncesi, İttihat ve Terakki yönetiminin Türkistan'la resmî ilişkileri, 1913 yılında Doğu Türkistan zenginlerinden Hüseyin Musbay'ın Doğu Türkistan'da çalışacak öğretmen temini için İstanbul'a bir heyet göndermesiyle başlamıştı. Bunun üzerine önce Rodoslu Ahmet Kemal Bey ve daha sonra da İsmail Hakkı Bey, Doğu Türkistan'a, savaş başlamadan önce de Kuşçubaşı Hacı Selim Sami başkanlığında beş kişi Hindistan üzerinden Afganistan'a gönderilmişti.[7] Cemal Kutay, kasıtlı olarak Kuşçubaşı Hacı Selim Sami'yi bu işin merkezine oturtur.[8] Fakat bu konudaki bilgileri değerlendirdiğimiz zaman Türkistan'da birbirinden haberli, habersiz başka ekiplerin de faaliyet gösterdiğini söyleyebiliriz. Çünkü İttihatçıların Orta Asya operasyonları, Turan hayaline değil İngilizlerle mücadele esasına göre şekillenmişti.

İstanbul'daki İttihat ve Terakki Cemiyeti 1916 yılının ocak ayından itibaren Rusya Türklerinin Avrupa'da temsil edilmesi konusunda çaba sarf ediyordu. Rusya Türklerinden oluşan heyetler; Avru-

---

6 Muammer Köçer, *Emanullah Dönemi Afganistan (1919-1929)*, Elazığ, 2009, s. 42.

7 Ahad Andican, "İttihat ve Terakki'nin I. Dünya Savaşı öncesi Faaliyetleri," *Ekim 1917 Sovyet İhtilalinin Yüzüncü Yılında Türk Dünyası'ndaki Bağımsızlık Fikri ve Siyasi Hareketler Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 16-17 Ekim 2017 İstanbul*, İstanbul, 2017, s. 33-64.

8 Cemal Kutay, *Anavatanda Son Beş Osmanlı Türkü*, İstanbul, 1962.

Daha sonra Cafer Bey, müfrezesiyle birlikte Ankara'ya dönmüş ve Mustafa Kemal'in özel göreviyle Erzurum'a gitmişti. Aldığı notlardan bu görevin, doğudaki kızıl teşkilatlanma ve Kâzım Karabekir Paşa'nın birbirini tutmayan muhabereleri ve bazı tasarrufları konusunda olduğunu anlıyoruz.



Resim 1: Halit Karsıalan Paşa (Deli Halit Paşa)



Resim 2: Oturanlar soldan sağa doğru Cafer Erçıkan Bey ve Zırnıklı Hakkı Bey. Ayaktakiler soldan sağa doğru Köşklü Dursun Bey, Arslan Bey, Ebulhindili Kâmiloğlu Tayyar Bey.



Resim 3: Cafer Erçıkan Bey ve ailesi



Resim 4: Cafer Bey'in İstanbul Edirnekapı Şehitliğindeki Mezarı



SAHİBİ
AHMET POLAT
Yazı İşleri Müdürü
Kemal ALVANAK
İRADEMAH - FELİTMEYDANI No: 41
Telefon: 1952 - ERZURUM

Hür Söz

4 EKİM 1958
Cumartesi
BAŞMUHARRİR
Profesör ORHAN TUNA

«Ben ezelden beridir. hür yaşadım, hür yaşarım.»

HAK VE HAKİKAT YOLUNDA

«Hangi çılgın bana zincir vurocakmış, şaşarımı!» Âkif

ÜÇÜNCÜ YIL SAYI: 859

«GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE»

FİATI 10 KURUŞ

Mekân Örnek İnsan Ruhun Şadolsun

Yazan : Rıfat ÇAKAR

İhayr[illegible]da gitti. Erkekliğin vekarın ve vatanseverliğin mümessillerinden bir mücahidin de[illegible] yetim köşesinde rahmeti rahmana kavuşması sebebiyle ruhun şadolsun derken, insanlık ve Türklük alemine de baş sağlığı dilemek mecburiyetindeyim.

Evet buna mecburum çünkü şu anda mütevazi ve çok temiz olan yatağında kollarını tevhidi vir-diderek, etrafındakilere "Bana ne[illegible]yın, ben Hüseyin Avni'nin, Deli Halid'in ve Karabekir'in yanına gidiyorum. Bendan sadece fatihasını esirgemeyin. diye gözü yaşlı gönlü gaflı olarak arzularının ayrılan kimse Ebülhindili Cafer Beydir.

İstanbul'a vefatına dair havadisi diğer sütunlarımızda okuyacağınız Ebülhindili Cafer boylu, 1954 senesi Ekim ayında, İstanbul'da Cağaloğlunda kendi apartmanının birinci katında bulunan Hürrıdam gazetesi ve Sinan matbaasında tanışmak şerefiyle mülâkî olmuş idim.

Bir kaç milli mukaddesatçı mücahit arkadaşımla birlikte muhterem Sinan Omuru ziyarete gitmiştik. Matbaa yazıhanesinde ikisinden başka kimse yoktu. Konuşuyor büyük vatan ve millet davaları üzerinde anlayışla mütalâaya ediyorlardı. Bizi bizzat Sinan bey karşılamış yer göstermişti..

Oturduk gözlerimi karşımda deran uzun boylu, asil şahsiyeti izdırabı adamdan bir türlü ayırama-yordum. Lisanı ve şivesi ile Erzurumlu olduğu besbellîydi. Cepheden yeni dönmüş mezafter bir kumandanın imanı ve heyecanı ile konuşuyordu... Hakkın ve hakikatın ta kendisini konuştuğu için yutan bir kaplan isyan etmiş bir kahramana gibi cüret ve cüldadisini gizliyemiyor hepimizi hayretten hayrete sürüklüyordu.

Bu arada Sinan ağabeyiniz, "gençler size tanıtmaktan şeref duyarım... Ermeni hareketinde milli mücadelede Hazreti Halit misâli döğüşenlerden biriri Erzurumlu Ebülhindili Cafer beyi yakınlarından farlamış esas vasiyetinde beşa ile ellerini öpmüş - dirsen durmuştuk... Merhum Cafer bey tok bir sesle otormamızı emrederken - daha evvel Erzurum'un ve Anadolunun çete tarihinde namsalı bir vatanperver olarak tavan bırakmış olan Cafer beyi bu çekilde tanımış olmaran gurura ile çok şeyler derbiler ediyor...

Bize o mecliste nakilledilenin bu sütunlarda neşrinimize imkân yoktur. Müte-sirici idi, vatanına bağlı her yeni yetişen genç o sohbetten o an için olsun mahrum kalmıştır. Bugünde ebediyyen mahrum kalmışlardır. Ne yazık... Merhum Erzurum'a bağlılığından bir şey kaybetmemiş, üstelik

Devamı S. 2. de

ERZURUM MÜMTAZ Bir Evlâdını Kaybetti

Ebulhindili Cafer Bey (Erçıkan) Dün Sabah İstanbulda Vefat Etti

Teessüfle aldığımız habere göre; Ebulhindili Hacı [illegible]ların Beyin kardeşi, Emekli Bala Erçıkan, Dr. Celâl Erçıksu, Erzacı N[illegible]yat Erçıkan Dr. Birinci Erçıkan'ın babaları, Erzurum'un yetiştirdiği [illegible]mtaz şahsiyetlerden Ebulhindi'li Cafer Erçıkan dün saat 6.25 de[illegible]sinde Kur'an-ı Kerim okunarak bir kalp krizi neticesi Hakkın Rahmetine kavuşmuştur.

CAFER ERÇIKAN DİR KAHRAMANDI

78 yaşında Rahmen'in Rahmetine kavuşan Ebulhindi'li Cafer Bey Esaret yıllarında, Oltu-Sarı kamış cephelerinde kurup, işgalini temin ettiği müfrezesinin başında Moskof sürülleriyle kahramanca çarpıştı. «Erzurum'luyu yok etmek için, evvela beni yoketmeleri lazımdır» diyen Cafer Bey Kâzım Karabekir, Halit ve Rüştü Paşaların en yakın arkadaşıydı. 12 Mart kurtuluşuna Erzurum'u hazırlıyanlardan birisiydi. Bir serdengeçti idi. İlk Kuvayı Milliye müfrezesini kurarlarla birlikte Erzurum'u hatta vatanı kurtaranlerdandı.

[illegible]tukan sonra kendi müfrezesinin başında Ankara'ya gitti ve orada da bir müddet yeni hükümetin muhafız kumandanlığını yaptıktan sonra ayrıldı. Bu ayrılış münasebetiyle, vatan için gösterdiği fedakârlıktan ötürü verilen maddi ve manevi bütün mükâfatları reddetti..

İstanbul'a giderek Çağaloğlu— Nuruosmaniye caddesi 3 numaralı e-

Devamı S. 2. de

* * *

29 Tümen Atış müsabakası Yapıldı

Dün 29 Tümene mensup erler bir atış müsabakası yapmışlardır. Tamamen başarılı geçen bu müsabakayı Vali Nureddin Aynuksa, Ordu, Kolordu kumandanları ve yüksek rütbeli subaylar takib etmişlerdir.

Hacı Arslan Erçıkan ve Dr. Celâl Erçıkan İstanbul'a gitti

Ebulhindili Cafer Erçıkan'ın ani vefatı üzerine, kardeşi Hacı Arslan Erçıkan, oğlu Dr. Celâl Erçıkan, Cevat Ilıcalı ve İbrahim Ünal dün uçakla İstanbul'a hareket etmiştir.

Erçıkan'ları taşıyacak olan Prof. Rıfkı Salim Burçak Akrabaları ve arkadaşları başsağlığı dileyerek uğurlamışlardır.

Telefon Rehberleri hazır

Yakında abonmenlere Tevzi edilecek

Aldığımız habere göre; yeniden İstanbul'da tab ettirilen Telefon rehberleri şehrimize gönderilmiştir.

4—5 ay evveline kadar bağlanan bütün Telefon numaralarını havi bu rehber 3—4 Gün sonra, telefon abonmenlerine tevzi edilecektir.

Resim 5: Erzurum'da yayımlanan
Hür Söz gazetesinde Cafer Bey'in ölüm haberi

3.5. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'NIN KAFKASYA MİSYONU, HAYATLAR VE KESİŞEN YOLLAR, BİR KORELASYON DENEMESİ

3.5.1.Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kuruluşu

1. Dünya Savaşı başladıktan sonra, 2 Ağustos 1914'te Almanya ile İstanbul'da gizli bir ittifak anlaşması imzalandı. Anlaşmanın imzalandığı gün yaşanan ikinci önemli gelişme, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını ilan ederek seferberliği başlatmasıdır. Aynı günün gecesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) genel merkezinde önemli bir toplantı daha yapıldı ve burada, hemen faaliyete geçirilmek üzere özel ve gizli bir teşkilât (Teşkilât-ı Mahsusa) kurulmasına karar verildi.[132]

Kurulmasına karar verilen Teşkilât-ı Mahsusa'nın öncüleri, İTC'nin iç yapısındaki, eski ya da yeni merkez-i umumî azaları, murahhaslar ve kâtib-i mes'uller arasından seçildi. Tüm bu karmaşa içinde, genel karargâhtan bir emir daha çıkıyor ve bu emir çerçevesinde bazı kişiler, küçük gruplar hâlinde süratle İstanbul'dan ayrılıyordu.[133] Bu gruplardan bazıları, Haydarpaşa'dan trenlere binmiş Trabzon'a,[134] bazıları da Karadeniz seferine çıkan vapurların güvertelerinde, Erzurum'a, Tiflis'e doğru yola çıkıyordu.

---

[132] Arif Cemil, *1. Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa*, İstanbul 1997, s. 9.

[133] Kâtib-i Mes'uller, hareketleri için verilen kararından sonra o kadar ani bir surette yola çıkmışlardı ki; evlerine gidip ailelerine bile haber vermeye vakit bulamamışlardı. Bkz. Arif Cemil, *a.g.e.*, s.14.

[134] Trabzon için seçilen heyette bulunan kâtib-i mes'uller; Hamal Ferit, Hasan Basri, Memduh Şevket, Ethem ve bunların kâtipliğini yapan Küçük Hasan beylerden ibaretti. Bkz. Arif Cemil, *a.g.e.*, s. 14. Ayr. Bkz. Sadık Sarısaman, "Trabzon Mıntıkası Teşkilât-ı Mahsusa Heyet-i İdaresi'nin Faaliyetleri ve Gürcü Lejyonu", *XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara, 2002, s. 495-533, bkz. s. 497.

Gruplar yollarına devam ederken, İstanbul'da teşkilâtın da çatısı çatılıyordu. Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluşu, 5 Ağustos 1914'te padişah tarafından onaylandı.[135] Yola çıkan grupların, bindikleri vasıtalardan ve inecekleri noktalardan başka kesin bildiği bir şey yoktu. Seyahatleri boyunca da bunu konuşmadılar. Hepsi tarih karşısında sorumluluk yüklenmiş, altından muzafferiyetle kalkmaları gereken bir göreve gidiyordu; o kadar. İstanbul'dan yola çıkan gruplardan biri de Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya misyonu için yoldaydı.

3.5.2.Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya misyonu ne idi? Bu soruya cevap bulabilmek için bilmemiz gereken ilk şey; biri İstanbul, diğeri de Berlin'de bulunan iki merkezin zihinlerinde ortak olan sadece Kafkasya diye adlandırdığımız bir coğrafya parçasının olduğudur.[136] Bu coğrafya için her iki tarafın da kendine göre hedefleri vardı.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya misyonu için yola çıkanlar; savaş başladığında, Kafkasya'da halkı Rusya'ya karşı ayaklandırmak ve gönüllülerden oluşturacak çete kuvvetleriyle sızma harekâtı yaparak, Rus ordusunun ikmal yollarına sabotajlarda bulunmak üzere harekât bölgelerine gidiyorlardı.

Trenle Ankara'ya, oradan Erzincan'a ve daha sonra da Trabzon'a yönelen grup Erzincan'a vardıklarında, gelişmelerin hiçbirinden haberdar değillerdi. Erzincan'a varınca, İstanbul'a bir telgraf çekerek durumlarını bildirdiler. Trabzon'a gitme emrini aldıkları, İstanbul'dan ayrılmalarından bu yana on sekiz gün geçmişti.

Erzincan'da beklerken, kendilerinden bir gün evvel şehirden başka bir heyetin geçtiğini öğrendiler. Heyetteki kişilerin eşkali hakkında toplayabildikleri bilgileri kendi aralarında değerlendirerek Erzurum'a doğru giden heyette, ITC merkez-i umumi azası Dr.

---

[135] Arif Cemil, *a.g.e.*, s.18.

[136] İstanbul, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya misyonu için bazı ekipleri yola çıkartırken; Berlin, Alman subaylarından ve Hristiyan Gürcülerden oluşan küçük bir müfrezeyi Trabzon'a göndermek için hazırlıyordu. Bu coğrafyada, iki merkez tarafından görevlendirilen iki grup birbirinden bağımsız, ama yan yana bulunarak faaliyet göstermiştir.

Bahattin Şakir Bey[137] ve müfettiş-i umumi Ömer Naci Bey'in[138] olduğunu ortaya çıkardılar.

Kâtib-i mes'ullerin amiri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İstanbul murahhası olan ve Küçük Efendi olarak da bilinen Kara Kemal Bey[139] idi. İstanbul'dan gelen telgrafta Trabzon'a gitmeleri ve orada amirleriyle buluşmaları isteniyordu. Trabzon'a vardıklarında onları İttihat ve Terakki Cemiyeti merkez-i umumi azası, emekli binbaşı ve aslen Artvinli Yolustası-zâde ailesine mensup Yusuf Rıza Bey[140] ve eski İstanbul kâtib-i mes'ullerinden iken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Trabzon kâtib-i mes'ulu olan emekli Yüzbaşı Yenibahçeli Nail Bey karşıladılar.[141] Yusuf Rıza ve Nail beyler onlardan birkaç gün evvel vapurla Trabzon'a gelmiş ve hemen faaliyete başlamışlardı.

Trabzon'da birleşen grup; Yusuf Rıza Bey başkanlığında kendi içlerinde organize olurken, bir yandan da çevreden ihtiyaca göre eleman araştırıyorlardı. Yusuf Rıza Bey, istedikleri kişi ve malzemenin kendilerine verilmesi için yerel yetkililere emirler verilmesi amacıyla üst makamlara yazıyor, teşkilâtın yerel ayağını tamamlamaya çalışıyordu. Aynı günlerde, Lazistan sancağı mutasarrıfı olan Cemal Azmi Bey[142] Trabzon valiliğine atanmış ve yemin töreniyle Teşkilât-ı Mahsusa'nın bünyesine alınmıştı.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya misyonunun lideri olan Dr. Bahattin Şakir, karargâhını Erzurum'da kurmuştu. Bir yandan teşkilâtını tamamlarken, diğer yandan da 2-14 Ağustos 1914 tarihlerinde Erzurum'da toplanan 8.Taşnak Partisi Kongresi'nde alınan

---

[137] Dr. Bahattin Şakir Bey, aynı zamanda Teşkilât-ı Mahsusa'nın siyasi bölüm şefi idi. Bkz. Alaattin Uca, *İttihat ve Terakki Liderlerinden Doktor Bahaeddin Şakir Bey*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum 2009.

[138] Fethi Tevetoğlu, *Ömer Naci*, Ankara 1987.

[139] Ercan Tatar, *Milli İktisat ve Kara Kemal*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007.

[140] İstanbul'dan gönderilen tüm telgraflarda Rıza Bey diye yazmasına rağmen, Yusuf Rıza Bey, özellikle İTC merkez-i umumiye gönderdiği bazı telgraflarda Yusuf Rıza imzasını kullanmaktadır.

[141] Arif Cemil, *a.g.e.*, s. 20.

[142] Cemal Azmi Bey, Arapgir'de doğmuştur. 9 Nisan 1914 tarihinde Lazistan Mutasarrıfı olan Cemal Azmi Bey, 9 Ağustos 1914 tarihinde Trabzon valiliğine atanır. Bkz. İsmail Hacıfettahoğlu, "Birinci Dünya Harbi Döneminin Az Tanınan Bir Siması: Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey", *Türk İdare Dergisi*, S. 435, Ankara 2002, s. 247-268.



Resim: 1- Çürüksulu Kâmil Bey



Resim: 2- Çürüksulu Ziya Bey



Resim: 3- Çürüksulu Fuat Bey



Resim: 4 – Hopalı Mamovizâde Ramiz Bey



Resim: 5 - Hopalı Mamovizâde Rauf Bey



Resim: 6- Hopalı Mamovizâde Ali Rıza Bey



Resim: 7- Binbaşı Hafız Süleyman Bey

2. Düzce Ayaklanması 155
31 Mart Ayaklanması 84, 126
93 Harbi 51, 66, 67, 68, 177, 186

A

Abazalar 155
ABD 20, 36, 42, 79, 93
II. Abdülhamid 39, 40, 45-47, 50, 65-70, 81, 84
Abidcan Mahmut 101
Abid Han 103, 106, 107
Adil Hikmet Bey 80, 83
Afganistan 39, 73, 74, 79, 80, 93-98, 104, 205, 207
Ağrı Dağı 133
Ahmet Tevfik Bey 109
Akdeniz 35, 36-38, 63, 94, 95, 116
Albayrak 137
Alfred Rawlinson 146
Ali Çetinkaya 192, 193
Ali Kâzım Bey 95
Ali Rıza Bey 19, 108-111, 113, 114, 136, 184, 187, 189, 197, 206
Allahuekber Dağları 146, 150
Almanlar 56, 104, 111, 189
Amiral Duckworth 34
Anadolu 24, 36, 39, 49, 51, 55, 56, 70, 71, 73, 76, 81, 89, 98, 99, 103, 105, 120, 121, 124, 127, 131, 132, 134, 135, 140, 146, 150, 151, 153, 154, 158, 160, 161, 170, 178, 187, 204, 207, 208
Ankara 111, 153, 156, 159
Ardahan 16, 20, 67, 76, 99, 102, 109, 118, 119, 120, 126, 131, 135, 138-142, 144-146, 150, 178, 180, 181, 187, 189, 193
Ardeşen 172, 190
Arhavi 109, 110, 171-174, 182, 183, 185
Arif Cemil 21, 22, 131, 166-168, 173, 177, 179, 185, 186, 194, 203
Arnavutluk 116
Artvin 101, 108, 109, 118, 119, 126, 136, 138, 171, 172, 176-180, 182, 183, 187, 193
Ashab-ı Kehfimiz 84
Atatürk 51, 87, 88, 93, 121, 124, 125, 168, 169, 173, 189, 192, 207
Atıf Kamçıl 24
Attilâ İlhan 84
Avam Kamarası 51
Avrupa 35, 36-38, 42, 51, 53, 60, 61, 63, 76, 85, 94, 95, 96, 102
Avusturya-Macaristan 67
Azap köyü 69, 131
Azerbaycan 97-99, 101-104, 139, 146, 204
Aziz Meker 97
Azmi Bey 168, 171, 188, 204

B

Bağdat Demir Yolu 46
Bahattin Şakir 23, 69, 73, 98, 99, 115, 132, 139, 157, 168-170, 176, 180, 181, 189
Bakkal Şevki 136
Bakü 99, 101, 103, 139, 140, 150, 160
Balıklı 173-175
Balkanlar 37, 95, 134, 205
Balkan Savaşı 86, 108, 111, 116, 125, 128, 129, 170, 180
Balyemez Tevkif 136
Basra Körfezi 36, 94
Batum 55, 67, 102, 108-110, 118-120, 134, 135, 136, 138, 140, 142, 145, 170-172, 174-180, 184, 186, 187, 190, 191

Bayburt 101, 103, 126, 129, 136, 139, 144, 170, 205
Berk-i Satvet 178
Beyazıt Meydanı 25
Beyoğlu 4
Bıyıklı Dağları 150
Binbaşı Tevfik Bey 173
Bolşevikler 97, 102, 103, 118
Borçka 108, 109, 136, 171, 175-177, 179, 180, 182, 183, 187, 194
Bosna 67
Brest-Litovsk 102, 118, 120
Brest-Litovsk Anlaşması 102
Buhara Cumhuriyeti 99
Bursa 51, 111-114, 156, 160, 161, 188, 190
Büyük Reşit Paşa 64

C

Cafer Bey 16, 123, 124, 126-130, 133-138, 141-147, 149-152, 154-160, 162, 164, 165, 202, 205
Cağaloğlu Yokuşu 117
Carbonari 46
Cavit Bey 45, 135, 189
Cebel-i Tarık 38
Celal Bayar 76
Cemâleddin Afgânî 39, 96
Cemal Paşa 44, 46, 98, 104
Cemil Cahit Toydemir 152
Cenub-i Garbî Kafkas Cumhuriyeti 76, 120, 139, 140, 141, 142
Cenub-i Garbî Kafkas Hükümeti 146
Charles Buxton 50
CIA 93

Ç

Çanakkale 33, 47, 57, 58, 104, 116, 202
Çanakkale Boğazı 33, 58
Çerkez Ethem 151, 154, 159, 160, 171, 203
Çerkez Reşit Bey 159, 171
Çolak İbrahim 151, 155, 156, 160
Selahattin Köseoğlu 152
Çürüksulu Ali Paşa 174, 177, 184, 186, 187

D

Davo Bey 145
Deli Halit Paşa 16, 118, 138, 160, 162, 181, 187, 192, 193, 207
Divan-i Harb-i Örfî 18
Diyet 84
Dr. Abidin Bey 82, 116, 118, 119, 121
Dr. Nazım 23, 24, 26, 46, 115, 135, 189
Dülgerli 174

E

Edirne 34, 75, 98, 116, 117, 128, 129, 171
Efruz Bey 45, 84
Ege 116, 125, 153, 203
Elazığ 96, 118, 147, 148, 192, 205
Elviye-i Selâse 16, 67, 102, 129, 138, 146
Enver Paşa 16, 25, 46, 48, 51, 73, 80, 98, 104, 117, 120, 125, 126, 133, 134, 139, 150, 179, 187, 189
Erciş 53
Erinkarlı Adil 131
Ermeni/ Ermeniler 18, 19, 51-53, 55, 56, 70, 101, 118, 120, 124, 130-133, 135, 137, 138, 142, 144, 145, 149, 151, 169, 189, 205
Ermenistan 51, 55, 76, 137
Erzincan 22, 118, 129, 131, 136, 139, 151, 154, 167, 180, 205
Erzurum 16, 22, 24, 51, 52, 69, 70, 72-74, 99, 118, 120, 121, 123-132, 134, 136-141, 143, 144, 147-158, 160, 162, 165-170, 179, 180, 188, 189, 192, 202, 204, 205, 207
Eyüp Sabri 159

F

Fedakâran 72
Fevzi Çakmak 156-158, 160, 178, 204
Fındıklı 110, 136, 172, 173, 185, 190
Filibeli Hilmi 126, 130, 132-135, 138, 139, 169, 170, 189
Fransa 32, 33, 35-39, 42, 52, 63, 94

Fuat Sabit 132, 138, 139, 142, 143, 150, 169, 203
Furtuna Deresi 110, 190

G

Galiçya 110, 118, 188
Galip Kemalî Bey 98, 102
Garbî Trakya Cumhuriyeti 76
Gaskanlı Saro Bey 145
Genç Kalemler 86
General Kalinin 181
Giresun 135, 185, 188
Gümüşhane 136, 144, 179, 193
Güney Afrika 46
Gürcistan 48

H

Hacı Hamitoğlu Ethem 131
Hadikli Eyüp Paşa 131, 144-146
Hafız Süleyman Bey 171, 174, 175, 180, 190
Hakkı Behiç 159
Halil (Kut) Paşa 22, 25, 74, 125, 126, 134, 135, 150, 203, 207
Halit Karsıalan (Deli Halit Paşa) 16, 118-121, 138-144, 146, 147, 149, 150, 151, 157, 160, 180-182, 187, 192, 194
Hareket Ordusu 50, 73, 84, 98, 116
Hasankale 176
Hatay Cumhuriyeti 76
Hazar Denizi 97, 101
Henry Elliot 41, 67, 207
Hindistan 33, 35, 36, 39, 79, 80, 93-97, 104, 105, 153
Hint Okyanusu 94
Hokand 99, 101, 102
Hopa 108, 109, 119, 170-173, 175, 178, 179, 182, 184
Horace Sebastiani 33
Hurşitoğlu Remzi 131
Hürriyet ve İtilaf 45, 49, 71, 85
Hüseyin Âdem Bey 116
Hüseyin Aziz Akyürek 24, 26, 202, 206
Hüseyin Tosun Bey 69, 70, 73

I

I. Ardahan Kongresi 120, 139
I. Dünya Savaşı 21-24, 46-48, 54-57, 75, 86, 96, 100, 111, 124, 126, 128, 131-134, 138, 154, 180, 187, 191, 202, 205
II. Dünya Savaşı 36, 57, 87
III. Selim 29, 32-35, 59, 63, 85
II. Mahmut 37, 63, 64
I. Murad 128
Islahat Fermanı 37, 64
IV. Mehmet 31
IV. Mustafa 34, 35, 59

İ

İngilizler 19, 34, 38, 59, 66, 71, 82, 95, 97, 100, 105, 119, 121, 137, 140, 142-146, 153, 180
İngiliz Muhipleri 49, 71, 89, 148, 151, 154
İngiltere 19, 32, 33, 35-38, 42-47, 49, 50, 52, 61, 63, 64, 66-68, 70, 81, 94, 95, 96, 105, 208
İran 35, 36, 39, 52, 53, 72-75, 93-95, 98, 99, 104, 108, 109, 117, 125, 126, 134, 169, 178, 203, 208
İskeçe 128
İsmail Hakkı Bey 95, 96, 150, 156
İsmail Paşo 131
İstanbul 16-19, 21-25, 28, 30-36, 38-40, 44-46, 48, 50-52, 58, 59, 64, 67, 70-76, 81, 82, 84, 89, 95-105, 108, 109, 111, 116, 118, 120, 121, 125-132, 134-144, 146, 148, 150, 151, 153, 154, 156, 158, 160, 164, 166-179, 181, 184-186, 188, 190-193, 202, 203-208
İstiklal Savaşı 56, 76, 110, 111, 113, 114, 161, 184, 186, 206
İttihat ve Terakki 13, 15, 19, 21, 23, 24, 29, 44, 45, 47-50, 57, 58, 67-73, 75, 76, 79-81, 85, 86, 96-98, 100-103, 105-107, 115, 116, 119, 124-127, 130,

134, 139, 159, 166, 168, 169, 189, 201-203, 207

J

Japon Rıza Bey 156
Jön Türkler 43, 64, 68

K

Kaarî Abdurreşidhanov 100, 103
Kabakçı Mustafa 34, 60
Kadızâdeliler 31
Kadirbeyzâde Zeki Bey 193
Kafkas Cephesi 24, 56, 67, 101, 108, 110, 132, 170, 175, 176, 178-180, 187, 188, 189, 192, 193, 202
Kafkasya 16, 19, 20, 23, 28, 37-39, 55, 69, 73, 75, 76, 97-99, 101-104, 106-109, 129, 132, 133, 136, 141, 145, 146, 150, 167-169, 171, 177-179, 183-187, 189, 192, 194, 203, 204
Kâmil Paşa 50, 116, 117
Karadeniz 38, 57, 59, 117, 133, 166, 171, 173-175, 182, 185-187, 190, 208
Kars 16, 22, 67, 73, 76, 98, 102, 118-120, 123, 138-140, 142, 145, 146, 179, 180, 189, 192, 204, 205
Kaşağı 84
Kavalalı Mehmet Ali Paşa 36, 37
Kayzer Wilhelm 56
Kazakistan 99
Kâzım Karabekir 21, 25, 103, 139, 144, 148, 149, 151, 154, 162
Kemalettin Tuğcu 86, 87
Kılıç Ali 151, 156, 159, 160
Kırım Savaşı 37, 38
Kızıldeniz 94
Kızılordu 110
Kordon 56
Korukçu Rıza 136
Kosova 116, 127, 128, 208
Kosova Meydan Muharebesi 128
Kösebeyzâde İbrahim oğlu Cafer Bey 123
Krsnoyarsk 99
Kudüs 46, 99
Kurtuluş Savaşı 21, 49, 76, 87, 104, 111, 154, 187, 192, 203, 206
Kuşçubaşı Eşref 16, 80, 170
Kuşçubaşı Hacı Selim Sami 80, 96
Kûtü'l'amâre 57

L

Lenin 97

M

Mahmutpaşa Çarşısı 134
Mahmut Şevket Paşa 50, 127
Mamovizâdeler 186, 187
Mazmanof 142
Mecidiye 178, 189
Mezararkalı Mevlüt 130, 135
Mısır 32, 33, 36-39, 67, 68, 94, 96, 171, 188
Midhat Paşa 39, 41, 43, 45, 47, 65-69, 71, 85, 203
Millî Mücadele 19, 21, 49, 54, 56, 79, 80, 84, 89, 97, 98, 105, 118, 120, 121, 126, 128, 131, 134-140, 145-148, 151-157, 160, 161, 171, 188, 191, 202, 204, 207
Mondros Mütarekesi 18, 47, 57, 58, 76, 119, 120, 136, 138, 145, 147
Moskova 48, 53, 95, 98, 99, 102, 104, 139, 140, 150
Mudurnu 155, 156
Murgul 101, 108, 109, 136, 171, 172, 175, 176, 183, 187
Mustafa Kemal 25, 47, 72, 75, 79, 81, 87, 98, 99, 111, 121, 125, 139, 146-148, 150, 151, 154-156, 159, 160, 162, 192, 193, 194
Mustafa Suphi 103, 139, 150, 160, 203, 204
Musul 53, 74, 104

N

Nadir Şah 94
Napolyon 32, 33, 35, 38, 94, 95
Narman 120, 132, 142, 143, 149, 150

NATO 36, 86, 89
Necip Fazıl Necip Fazıl Kısakürek 67, 205
Nemrut Mustafa Divanı 18
Nizam-ı Cedit 29, 32, 34, 59
Noel Buxton 50, 51, 54
Norşinli Entelif 131

O

Omudumlu Mahmut 131
Orta Asya 79, 80, 93, 95-97, 105
Ortuzlu Dursun 131
Osmanlı Ahrar Fırkası 45
Osman Nevres 54, 55, 56
Oxford 49

Ö

Ömer Naci 45, 72, 73, 98, 117, 125-128, 168-170, 206, 207
Ömer Seyfeddin 83, 84, 86, 87, 115

P

Paris 40, 64, 68, 69, 72, 81, 95, 125, 137, 148, 206
Petrograd 98
Peyk-i Şevket 178
Pontus 76
Prens Sabahattin 36, 44, 45, 49, 71
Priştine 128

R

Rauf Orbay 45, 73, 74, 82, 116, 148, 154
Razlık 188
Recep Ferdi Bey 108, 112, 113, 190
Reşit Galip 173, 193
Reşit Paşa 65
Rize 118-121, 140, 161, 178, 185
Rumeli 35, 67, 70, 73, 84, 108, 116, 127, 128, 170, 188, 205, 208
Ruslar 36, 38, 66, 95, 100-102, 117, 118, 133, 141, 169, 173-179, 181, 182, 183, 186, 206
Rusya 24, 32, 33, 35, 36, 38, 42, 46, 51-53, 56, 63, 66, 68, 75, 79, 93-100, 102, 124, 132, 133, 167, 169, 172, 173, 176
Ruşeni Bey 73-75, 98, 99, 101, 103, 104, 150

S

Sadık Ötegenov 104
Saffet Lütfü Tozan 44, 45
Samikıran Hacı Akif 130
Samsun 75, 99, 135, 185
Sarı Efe Edip Bey 156
Sarıkamış 22, 69, 109, 118, 120, 126, 138, 140-142, 144-146, 150, 157, 178-181, 205
Semerkant 102, 103
Sibirya 98, 99, 146, 181, 204
Sivas 30, 51, 121, 135, 148, 150-153, 154
Sorbonne Üniversitesi 56
Souchon 133
Sovyetler Birliği 36
Stange 20, 109, 118, 138, 171, 178-183
Stratford Canning 64, 206
Sultanselim Dağı 174
Suriye 24, 47, 171, 206
Süleyman Askerî 22, 24, 27, 73

Ş

Şekeroğlu İsmail Efendi 135, 151, 152

T

Tahir Alangu 86
Tahsin Uzer 51, 54
Taif 66
Talat Paşa 24, 25, 45, 46, 48, 50, 70, 73, 74, 98, 109, 115, 117, 189
Taliban 93
Tanzimat 31, 36, 37, 40, 64, 65, 81, 206
Taşkent 99, 100, 102, 103, 206
Taşnaklar 52, 53, 132, 137, 168, 169
Taşnaksutyun 130, 131
Tavgiridzeler 186
TBMM 43, 82, 89, 99, 111, 114, 116, 119, 121, 122, 140, 141, 146, 151, 160, 189, 190, 192, 202

Tebriz 51, 53
Tiflis 53, 102, 133, 140, 166, 169, 172, 175, 179, 181
Tilsit Barış Antlaşması 95
Titkirli Sabri Bey 131
Tokat 152
Topal Osman 123, 135, 185, 188
Trablusgarp 68-70, 72, 75, 84, 98, 117, 125, 180, 192, 194
Trabzon 18, 24, 31, 48, 52, 72, 102, 103, 108-111, 120, 125-127, 129, 130, 134-136, 144, 147-150, 161, 166-176, 178, 179, 183-185, 187-189, 203-208
Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti 135
Trikopis 111, 114, 184, 188, 189, 208
Tunalı Hilmi Bey 129

Ü

Üç Tarz-ı Siyaset 23, 81, 82, 87, 89, 139
Üsküdar 34
Üsküp 128

V

Vahakn N. Dadrian 18-20
Van 50-54, 73, 118, 132, 133, 169, 170, 188, 206
Vilayet-i Sitte 51
Viyana 31, 35, 38, 40, 51, 63
Viyana Kongresi 35, 38, 51, 63
V. Mehmed Reşad 127, 128

Y

Yahudiler 124
Yakova 116
Yakup Cemil 72, 73, 99, 118, 125, 126, 138, 178-181, 187, 189, 194
Yakup Han 95
Yakup Şevki Paşa 119, 138, 147
Yavuz 124, 129, 173, 175, 178, 179, 202, 205
Yenibahçeli Nâil 108, 134
Yenibahçeli Nail Bey 168, 189
Yeniköylü Muharrem 130, 156
Yeşil Ordu 151, 159, 203, 208
Yıldız Sarayı 39, 66, 67
Yusuf Akçura 23, 79, 81, 86, 87, 89, 97, 115, 139
Yusuf Ziya Bey 101, 102, 103

Z

Zenci Musa 105
Zile İsyanı 152
Ziya Gökalp 86